

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תשי"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

המילון האקדמי הצרפתי

כל יום חמישי באים בזה אחר זה בשער ספריית מאזארין בפאריז שמונה אדונים, בעלי זקנה מכובדת ובעלי הדרת-פנים. הם מזדמנים באולם קטן בקומה הראשונה, מסביב לשולחן ארוך, שעליו טפה ירוקה וקסתות. אחד מהם קם ואומר: „חבריי היקרים, היום נעיין במלת barde בשימושה:

„ça va barder“.

„משתמשים בה בזמן בחירות“ — יפרש אחר.

„ובשעה שמצביעים על תקציב המדינה“ — יוסיף שלישי.

כותלי החדר מכוסים ארונות בוילאות ירוקים, ובהם טמונים מילוניהם של לארוס, ליטרה, האצפלד ועוד. נראים בהם גם מילוני הלשון העתיקה של סנט-פאליי וגורפרואה ו„מילון מולייר“ משנת 1845.

שמונת האדונים האלה נמנים עם „בני האלמוות“. הם נבחרו על-ידי שלושים-ושניים „לובשי המעיל הירוק“ האחרים לדון בכובד ראש במילון, אותו מילון מפורסם, שהחלו בשנת 1937 להכין את מהדורתו החדשה, השמינית בשישה יובלות-שנים. באולם הגדול, מתחת לתמונתו של הקרדינאל רישליה, מייסד האקדמיה, יגישו אחר-כך למליאה לשם אישור סופי שתיים או שלש מלים...

אך מה להם הזמן? עשות „מלאכה נאה“ — זוהי שאיפת „בני האלמָּנֶת“. כל שבוע נרשמים תיקונים, השמטות, מלים חדשות ע"י מזכירות המוסד בארבעים הפנקסים הירוקים, שמשתמשים בהם האקדמאים בישיבתם. אין זאת עבודה קטנה

שכן לעתים קרובות משנים הגדרת מלה אחת מראשיתה ועד אחריתה.

בשנת 1629 בערך החליטו ידידים אחדים, אנשי רוח כולם, להתאסף אחת לשבוע אצל אחד מהם ולשוחח על ספרות ושירה וגם על חדשות היום ועסקיהם.

עד מהרה חפצו אחרים להסתפח בחברה הקטנה. בוארובר שח על כך לרישלייה, והוא ציווה לשאול את „כעלי הטעם“ האלה, אם אין רצונם לכונן מוסד מופר על-ידי המדינה. כך נוסדה, בשנת 1634, „האקדמיה הצרפתית“ למען הרחבתה ושכלולה של הלשון הצרפתית.

אשר לסגולות הנדרשות ממסדירי השפה, היה להם לתשעת החלוצים רעיון ברור: „לא די בידיעה רבה ועמוקה במדעים ולא די בכשרון להנעים שיחה ואף לא בדמיון ער וזריז המרבה המצאות; כי אם דרוש שאר-רוח מיוחד ואור טבעי להכיר את העדין ביותר והטמיר ביותר באמנות הדיבור...“.

לפי התקנון היה תפקיד האקדמאים „לטהר את הלשון מן הזוהמה הנדבקת בה בפי העם או בהמון הארמון ובמדניו או בשימושם הפסול של בורים מאנשי חצר המלך...“.

זמן מועט אחרי קביעת התקנון הוטל על שאפלין ושלושה מרעיו להכין תכנית למילון. חמישים-ותשע שנים אחרי-כן, בשנת 1694, יצאה המהדורה הראשונה. „אני הנני המילון העבה, שהיה יובל שנים בבטן אמו. כאשר נולדתי, היו לי זקן ושיניים“ — כך אנו קוראים בחיבור סאטירי מן התקופה ההיא.

מה גרם לזאת? ניהול העבודה נמסר לידי המדקדק המפורסם ווו'לא, שרישלייה הקציב לו קצבה שנתית של

2000 ליברות. אבל אחרי מות האיש הזה תפסו נושיו את מחברות המילון המתהווה, ורק כעבור שנה היה אפשר לחדש את העבודה, שנפסקה באות I. מאזריי בא במקום ווילא אך עד שנת 1672 לא הגיעו אלא לאות S. קולבר, שר המדינה. עשה דבר מה להתקדמות העבודה; הוא נתן לאקדמיה שיעון ומינה שיען לטפל בו. בכל־זאת חלו עוד עיכובים רבים. בשנת 1673 הרגישו, כי שיטת המיון של מלים לפי משפחות, שהייתה נהוגה עד אז, עלולה לגרום להשמטות, וראו צורך לסדר את כל רשימת המלים בסדר אלפביתי. בשנת 1674 נתן המלך למילון תוקף חוקי והכיר בקיומו המשפטי, אף על פי שעדיין לא יצא לאוויר העולם.

יצאה המהדורה הראשונה, ועד מהרה נראתה מיושנת. התפתחות הלשון מהירה יותר מאשר משערים בדרך־כלל. כמה מלים חדשות, שגורות בפי כול, לא נכללו באותה מהדורה ראשונה! המלאכה נתחדשה בשנת 1700, והפעם נקטו מיד סדר אלפביתי. המהדורה השנייה יצאה ב־1718, השלישית -- ב־1740, הרביעית -- 1762. כאשר חוסלה האקדמיה בימי המהפכה בשנת 1793, התקרב כתב־היד של המהדורה החמישית לסיומה.

ממהדורה למהדורה נשתנו אופן הגשת החומר, תבנית המילון, קישוט השערים, הנייר וטיפוס האותיות, והצורה עברה בהדרגה משפע של פיאור לפשטות מפוכחת. כל מהדורה משקפת ומסכמת פרק מתולדות השפה הצרפתית, ומי שעוקב אחרי מלה אחת בכל המהדורות השונות, יעמוד בנקל על מידת ההבדלים ומהירות השינויים בהתפתחות הלשון.

(תורגם מ־"Aurore")